

УДК 351:631

*Д. А. Міщенко,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри фінансів, Університет митної справи та фінансів*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

*D. A. Mishchenko,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Finance, University of Customs and Finance*

IMPROVEMENT OF MECHANISMS OF STATE SUPPORT FOR ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTION

У статті зазначено, що у сучасному світі розвиток виробництва органічної сільськогосподарської продукції є одним з перспективних напрямів подальшої еволюції сільського господарства. Встановлено, що у розвинених зарубіжних країнах підтримка органічного сільського господарства становить важливу складову державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва в цілому, відповідні заходи реалізуються як на державному, так і на місцевому рівні. Визначено, що у сучасних умовах постає питання формування ефективних механізмів державної підтримки розвитку органічного сільського господарства в Україні. Вирішення вказаної проблеми потребує раціонального застосування всіх можливих інструментів забезпечення сталого розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні, що сприятиме зміцненню позицій сільського господарства нашої країни в світовій економіці. Встановлено, що для удосконалення механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва в Україні доцільним є формування, фінансування і реалізація цільових державних і регіональних програм спрямованих на розвиток органічного сільського господарства, раціональне використання земельних ресурсів, підвищення якості продовольства і охорону навколишнього природного середовища.

The article states that in the modern world development of production of organic agricultural products is one of the promising directions of further evolution of agriculture. It has been established that in developed foreign countries, support for organic agriculture is an important component of state support for the development of agricultural production in general, and appropriate measures are implemented at both the state and local levels. It is determined that in modern conditions the question arises about the formation of effective mechanisms of state support for the development of organic agriculture in Ukraine. The solution of this problem requires the rational use of all possible instruments for ensuring the sustainable development of organic agricultural production in Ukraine, which will contribute to strengthening the position of our country's agriculture in the world economy. It is established that in order to improve the mechanisms of state support for organic farming in Ukraine, it is expedient to formulate, finance and implement targeted state and regional programs aimed at the development of organic agriculture, rational use of land resources, food quality improvement and protection of the natural environment.

Ключові слова: *сільське господарство, органічна продукція, виробництво, механізм, державна підтримка, розвиток.*

Keywords: *agriculture, organic production, production, mechanism, state support, development.*

Вступ

Розвиток виробництва органічної сільськогосподарської продукції визнано у сучасному світі одним з перспективних напрямів подальшої еволюції сільського господарства. Про це свідчить зростання посівних площ, обсягів виробництва та реалізації органічної продукції, кількості господарств, які здійснюють діяльність у цій сфері. Такий інтерес до органічного виробництва пояснюється численними екологічними, економічними та соціальними перевагами, що притаманні цій сфері діяльності. Інтенсифікація сільського господарства, традиційне сільськогосподарське виробництво здійснює негативний вплив не лише на навколишнє середовище, але і виснажує природні ресурси, без яких ведення агровиробництва неможливе. Тому органічне сільське господарство має екологічні переваги, сприяє скороченню викидів вуглецю, закису азоту й метану, які сприяють глобальному потеплінню.

У розвинених країнах світу історія розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції налічує близько 40 років. Це відбувається за активного сприяння державних органів влади, які прямо чи опосередковано підтримують виробників органічних продуктів [2].

Підтримка органічного сільського господарства у розвинених зарубіжних країнах становить важливу складову державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва в цілому, відповідні заходи реалізуються як на державному, так і на місцевому рівні. Відтак, можна зробити висновок, що уряди розвинених країн визнають необхідність та значущість державного сприяння розвитку органічного сільськогосподарського виробництва як запоруки зміцненню продовольчої безпеки та здоров'я населення.

Проблеми формування та розвитку механізмів державної підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні розглядалися у роботах В.І. Артиша, Н.В. Бородачевої, О.М. Бородіна, Н.М. Головченко, Т.О. Зайчук, Н.В. Зіновчук, Т.О. Зінчук, О.В. Ковальова, В.В. Кипоренко, М.І. Кобця, Є.В. Милованова, Т.І. Пізняк, В.А. Чудовської, О.І. Шкуратова та ін. Визнаючи вагомий внесок науковців і практиків у розробку зазначених питань, варто відмітити, що чимало проблем залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого розгляду. Зокрема обґрунтування теоретико-прикладних аспектів формування та розвитку механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження напрямів удосконалення механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва в Україні.

Результати

Зважаючи на те, що сучасний ринок продовольчої продукції розвинених країн демонструє високий попит саме на органічну продукцію, то і українським товаровиробникам для того, щоб успішно конкурувати на зовнішньому ринку та забезпечити підтримку належного рівня конкурентоспроможності слід розвивати даний напрям. Але в тих складних економічних умовах, в яких зараз перебуває Україна та вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники їм важко знаходити додаткові фінансові ресурси для того, щоб повноцінно забезпечувати виробництво органічної сільськогосподарської продукції та її просування на зовнішні ринки. Відтак постає питання формування ефективних механізмів державної підтримки розвитку органічного сільського господарства в Україні. Вирішення вказаної проблеми потребує раціонального застосування всіх можливих інструментів забезпечення сталого розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні, що сприятиме зміцненню позицій сільського господарства нашої країни в світовій економіці. Розвиток механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва повинен базуватися на переважанні ринкових інструментів над неринковими, сприянні формуванню попиту на екологічно чисту продукцію, передусім всередині країни. Крім того, необхідно забезпечити сприятливі умови для зростання обсягу органічної продукції, яка спрямовується на експорт, підвищення її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках [2;6].

Слід зазначити, що навіть у сучасних складних економічних умовах органічне сільськогосподарське господарство в Україні демонструє певний розвиток. В останні роки спостерігається тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини [10].

Таблиця 1.
Розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні

Показники	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Площа, тис. га	242,0	249,8	269,9	270,1	270,2	270,3	272,8	393,4	400,7	410,5	411,2
Кількість господарств	80	92	118	121	142	155	164	175	182	210	360
Обсяг внутрішнього споживчого ринку органічних продуктів в Україні, млн. євро	0,4	0,5	0,6	1,2	2,4	5,1	7,9	12,2	14,5	17,5	21,2

Джерело [10]

Більшість українських сертифікованих органічних господарств, які займають різні площі – від кількох гектарів до декількох тисяч гектарів ріллі, сконцентровані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях.

Українські законотворці не залишили питання органічного сільського господарства поза своєю увагою: Верховною радою України 3 вересня 2013 року ухвалено Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Законом визначаються правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні [10].

Крім того, до документів, що врегульовують різні аспекти діяльності у сфері органічного сільськогосподарського виробництва належать: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження»; Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2016 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини)»; Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 «Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження»; Наказ Мінагрополітики України від 25.12.2015 «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)». Ще одним документом, що акцентує увагу на органічному секторі, є Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України за №806-р. В стратегії серед пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей вказано і забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах.

Незважаючи на достатньо активний розвиток діяльності пов'язаної з виробництвом органічної продукції в Україні, на цьому шляху наявні також і численні перешкоди. Серед найбільш суттєвих можна виділити недостатню зацікавленість власників сільськогосподарських підприємств у екологізації; брак інформації щодо переваг, які надає виробництво органічної сільськогосподарської продукції; труднощі у залученні інвестиційних ресурсів; недостатній обсяг внутрішнього ринку збуту органічної продукції; нестачу фахівців, які б могли забезпечити організацію землекористування та сертифікації органічної продукції на належному рівні; недосконалість інфраструктурного та інституційного забезпечення ринку органічної продукції; труднощі для входження на ринок середніх та малих аграрних підприємств; переважання експортування продукції сировинного типу [2;3].

Таким чином, в сучасних умовах доцільною є підтримка з боку держави процесів виробництва та реалізації органічної продукції, сприяння зростанню попиту на неї, здійснення фінансової підтримки тощо [8].

Механізм державної підтримки розвитку органічного сільського господарства України повинен переслідувати досягнення наступних завдань: підтримка доходів виробників органічної сільськогосподарської продукції і розвиток соціальної інфраструктури сільської місцевості; виявлення та сприяння розвитку найбільш оптимального варіанту виробництва органічної сільськогосподарської продукції у окремих регіонах; широке залучення до розвитку органічного сільського господарства представників вітчизняної та закордонної науки; надання переваги у державному регулюванні виробництва органічної сільськогосподарської продукції економічним важелям [5;7].

Вирішення зазначених завдань передбачає: створення єдиної системи сертифікації органічного виробництва та обігу органічної продукції; державний нагляд (контроль) за дотриманням законодавства у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції; встановлення відповідальності за порушення законодавства у цій сфері; розвиток сільських територій, забезпечення зайнятості сільського населення; підтримка розвитку малих та середніх підприємств, які займаються органічним виробництвом або обігом органічної продукції; надання кредитів та залучення інвестицій на пільгових умовах; надання цільових субсидій та інших видів фінансової підтримки, вжиття інших заходів економічного стимулювання [2;3].

Розглядаючи світовий та європейський досвід державної фінансової підтримки органічного виробництва, слід відмітити, що значний інтерес представляють інституційні, організаційно-економічні заходи, а також фінансові інструменти, зокрема субсидії та пільги. У країнах-членах Європейського Союзу субсидії для органічного сільського господарства надаються з розрахунку на один гектар площі та не мають прямого відношення до обсягів виробленої

органічної продукції. Більші субсидії зазвичай надаються впродовж перехідного періоду, коли фермери ще не можуть розраховувати на цінову надбавку за органічний статус своєї продукції. Відтак міжнародний досвід державної підтримки є корисним для України і може бути рекомендований для впровадження у вітчизняну практику [9].

Необхідним кроком у стимулюванні розвитку органічного землеробства є державна фінансова підтримка в період переходу господарств на органічну основу, у зв'язку з недоотриманням прибутку від тимчасового зниження урожайності. Проходження сертифікації є фінансово-затратним процесом, який, безумовно, необхідний, але він є стримуючим фактором для багатьох бажаючих займатись органічним землеробством, оскільки вони не в змозі виділити на це необхідні кошти. Тому необхідно розробити систему надання компенсацій, пов'язаних із сертифікацією [1;4].

Проблема реалізації державної підтримки сектора органічного землеробства є складною проблемою і повинна вирішуватися з урахуванням взаємозв'язку всіх основних складових: державної аграрної економічної та екологічної політики, інституційної бази, соціального захисту населення [1;3]. Для вирішення цих завдань необхідна послідовна державна політика, а також формування системи практичних дій у кожному підприємстві щодо поліпшення виробничого процесу з використанням комплексу організаційно-економічних та соціальних заходів, економічного стимулювання.

Висновки

Для удосконалення механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва в Україні доцільним є формування, фінансування і реалізація цільових державних і регіональних програм спрямованих на розвиток органічного сільського господарства, раціональне використання земельних ресурсів, підвищення якості продовольства і охорону навколишнього природного середовища. Зазначено, що заходи державної підтримки виробництва та реалізації органічної сільськогосподарської продукції можна об'єднати у дві групи: пряма та непряма підтримка. Пріоритетами у діях державної влади у цій сфері повинно стати: розвиток державно-приватного партнерства; сприяння підготовці висококваліфікованих фахівців з виробництва, переробки та збуту органічної сільської продукції; проголошення органічного сільського господарства визначним чинником подальшого розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки; вдосконалення економічних відносин і внесення змін до фіскального регулювання органічного сільського господарства.

З метою чіткого визначення подальших дій органів державної влади щодо удосконалення механізмів державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва слід: здійснити комплексний аналіз стану галузей сільського господарства; провести дослідження з розробки програм розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції; визначити умови раціонального використання земельних, водних, трудових і фінансових ресурсів, розробити засади організації сільськогосподарського виробництва з урахуванням природно-кліматичних особливостей регіонів для відродження галузей з метою збереження сортів культурних рослин і порід тварин.

Література:

1. Білоусов Є.Ю. Принципи, напрями та механізми державної підтримки розвитку органічного землеробства в Україні / Є.Ю. Білоусов // Молодий вчений» – 2015. – № 6 (21). – С. 74 - 76.
2. Вдовиченко А.В. Перспективні напрями державної підтримки органічного сільського господарства в Україні / А.В. Вдовиченко // Агросвіт. – 2016. – № 17. – С. 44 - 49.
3. Грановська В.Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду / В.Г. Грановська // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. – С. 384 - 390.
4. Кипоренко В.В. Формування системи державної підтримки органічного землеробства в Україні / В.В. Кипоренко // Збалансоване природокористування. - 2013. – № 4. – С. 82-85.
5. Міронова Л.О. Підвищення прибутку сільськогосподарських підприємств / Л.О. Міронова, Н.О. Чорна // Вісник ДДАУ. – 2008. – Т. 1. – С. 152-155.
6. Міронова Л.О. Розвиток і ефективність овочепродуктового підкомплексу в умовах ринку / Л.О. Міронова //: дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Дніпропетровський держ. аграрний ун-т. - Д., 2006.
7. Міщенко Д.А. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України: теорія та методологія. Монографія / Міщенко Д.А. // Дніпропетровськ: ДДФА, 2014. – 400 с.
8. Міщенко Д.А. Аграрний маркетинг в системі управління діяльністю підприємства на вітчизняному продовольчому ринку / Міщенко Д.А. // Агросвіт. – 2008. – № 13. – С. 27 - 30.
9. Новак Н.П. Світовий досвід державної підтримки виробництва органічної продукції / Н.П. Новак // Ефективна економіка. – 2016. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5034>
10. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

References

1. Bilousov, E.Yu. (2015), "Principles, directions and mechanisms of state support to the development of organic agriculture in Ukraine", *Molodyy vchenyy*, vol. 6, pp. 74-76.

2. Vdovichenko, A.V. (2016), "Perspective directions of state support of organic agriculture in Ukraine", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 44-49.
3. Granovskaya, V.G. (2017), "Mechanisms for stimulating the development of enterprises in the organic sector: adaptation of world experience", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 9, pp. 384 - 390.
4. Kiporenko, V.V. (2013), "Formation of the system of state support for organic farming in Ukraine", *Zbalansovane pryrodokorystuvannya*, vol. 4, pp. 82-85.
5. Mironova, L.O. and Chorna, N.O. (2008), "Increasing the profit of agricultural enterprises", *Visnyk DDAU*, vol. 1, pp. 152-155.
6. Mironova, L.O. (2006), "Development and efficiency of vegetable subcomplex in market conditions", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy of agriculture and agroindustrial complex, Dnipropetrovsk State Agrarian University, Dnipropetrovsk, Ukraine.
7. Mischenko, D.A. (2014), *Mekhanizmy derzhavnogo rehulyuvannya rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy: teoriya ta metodolohiya* [Mechanisms of state regulation of the agrarian sector of Ukraine's economy: theory and methodology], DDFa, Dnipropetrovsk, Ukraine.
8. Mischenko, D.A. (2008), "Agrarian marketing in the system of management of the company's activity on the national food market", *Ahrosvit*, vol. 13, pp. 27 - 30.
9. Novak, N.P. (2016), "World experience of state support for the production of organic products", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 18 November 2017).
10. The official site of the Federation of organic movement of Ukraine (2017), available at: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> (Accessed 20 November 2017).

Стаття надійшла до редакції 30.01.2018 р